

#4 Perspectiva intercultural

Trencar amb la visió eurocèntrica del món i el coneixement, donant importància a les relacions, els intercanvis, les influències i les migracions a escala mundial i a experiències concretes de convivència i diàleg cultural.

Els continguts de les ciències socials escolars han estat, i segueixen essent, bàsicament eurocèntrics. Ho són des d'àmbits molt diversos: els coneixements, les cronologies, els mapes utilitzats i els protagonistes.

Tot i que l'èmfasi curricular en els entorns propers de l'alumnat és comprensible, es fa necessària una mirada intercultural que reflecteixi el context mundial global i globalitzat en el que vivim i, sobretot, la diversitat de les nostres societats. Garantir la inclusió social i cultural dels joves passa per reconèixer la pluralitat de la societat en la que viuen i els continguts escolars haurien de contribuir-hi (Tutiaux-Guillon, 2018). La perspectiva intercultural pot desenvolupar-se a tres nivells: la relacional, posant èmfasi al contacte i a les relacions entre cultures; la funcional, que reconeix i inclou la diversitat des del diàleg i la convivència; i la crítica, que qüestiona les estructures de poder entre persones de diferents cultures i procedències (Walsh, 2011).

Segons l'Observatori de llibres de text, les paraules que fan referència a la diversitat cultural són poc presents en els manuals analitzats (ICIP-ECP, 2017). A més, el 93% dels personatges que hi apareixen són europeus, malgrat que la població d'Europa representa sols un 9,5% de la població mundial actual (UNFPA, 2019). Tampoc apareixen gaires experiències de convivència intercultural, tot i que la construcció de relats i models per a la diversitat i la convivència pacífica és un dels reptes més importants per a l'ensenyament de les ciències socials (Jara i Santisteban, 2018). En els continguts històrics, l'exclusió de les persones i els pobles no europeus és considerada un dels majors desafiaments de la Història del segle XXI (Fontana, 2013).

Educar per a una ciutadania global que es projecti més enllà de les identitats estatals i culturals implica, per una banda, reconèixer i valorar la diversitat i, per altra, tenir una mirada àmplia i decolonial a nivell mundial.

Des de l'Oficina Internacional d'Educació de la UNESCO, l'educació per a l'exercici d'una ciutadania global és una de les 15 claus per apuntalar l'agenda 2030. Cal que ens preguntem: fins a quin punt els diferents coneixements i recursos que portem a les aules permeten el desenvolupament d'una mirada global que doni eines per a l'entesa de la pluralitat i la convivència pacífica?

Què podem fer?

- Reconèixer la pluralitat de les societats, històricament i en la societat actual
- Defugir d'estereotips i prejudicis culturals
- Visibilitzar les desigualtats i les discriminacions en les relacions i interrelacions a escala mundial
- Tenir en compte els relats i les cosmovisions de cultures no europees
- Incorporar mirades interdisciplinàries des de la geografia cultural i de l'antropologia
- Projectar la ciutadania global
- Visibilitzar de manera activa espais i problemàtiques poc presents
- Treballar temes constants en les realitats humanes de manera transversal en temps i espai

Com ho podem fer?

- Establint comparatives de diferents problemàtiques a escala mundial
- Diversificant els mapes utilitzats, reduint el nombre de projeccions de Mercator i introduint perspectives del món no eurocèntriques
- Especificant la procedència o la delimitació de coneixements i conceptes utilitzats
- Fent visibles persones i personalitats d'altres continents
- Inclouent imatges d'homes i de dones d'altres continents en rols no estereotipats
- Incorporant i visibilitzant aportacions científiques, tecnològiques, ideològiques i artístiques de persones d'altres continents
- Inclouent experiències concretes de convivència pacífica entre persones de diferents cultures
- Mostrant exemples del resultat del mestissatge entre cultures

#4 Perspectiva intercultural

A tall d'exemple

Imatge 11. Com representar altres cultures i religions?

A l'hora de descriure altres cultures i religions des del propi sistema de valors (perspectiva intercultural, no relativista)², és un repte trobar l'equilibri adequat per promoure la reflexió crítica envers altres models sense caure en l'etnocentrisme. En aquest exemple, una explicació sobre el món islàmic obre una interessant reflexió sobre el model secular o confessional dels Estats. Explica i distingeix conceptes i mostrar referents positius de mobilització democràtica. Alhora, mostra la dificultat per fugir d'estereotips quan es presenten altres cultures o religions.

Mostra una referència positiva de persones d'altres cultures que va inspirar moviments a altres continents (Primavera àrab-15M i altres moviments d'indignats).

Distingeix conceptes: àrab, musulmà, i islamista.

Obre el debat per a valorar altres models polítics existents.

Per acabar d'incloure la perspectiva intercultural es podria:

- Distingir l'islamisme de l'integrisme.
- Diversificar exemples, aportant exemples de països musulmans seculars (una vintena) o d'Estats musulmans confessionals amb democràcia representativa consolidada.
- Comparar amb exemples d'estats confessionals a Europa (Dinamarca, Islàndia, Grècia, Malta, RU...).
- Revisar la visió que es transmet de la religió i la cultura islàmica.

8 El món islàmic

L'islam, l'espai i la diversitat

L'islam és una religió que professen gairebé 1.600 milions de persones i la que creix més en l'actualitat. El 2030 es preveu que inclourà 2.200 milions de practicants. Principalment, és present al nord i el nord-est de l'Àfrica, a l'Àsia central, al sud-est i el sud-oest asiàtic i a alguns països europeus situats a la regió dels Balcans.

Des dels orígens, en el segle VII, hi ha hagut discrepàncies en el si de la comunitat islàmica, que han donat lloc a l'aparició d'un gran nombre de grups que difereixen en la interpretació de certes creences i respecte al reconeixement dels califes, les màximes autoritats religioses i polítiques. Com a resultat, trenta anys després de la mort de Mahoma, els musulmans es van separar en **tres branques: sunnites, xiïtes i kharigites**.

Actualment hi ha més de setanta grups islàmics relacionats amb una de les tres branques, que tenen un pes desigual: els sunnites constitueixen la branca majoritària, ja que agrupa prop del 85 % dels musulmans; els xiïtes representen el 12 %, i la branca kharigita, molt menys nombrosa, té prop d'un milió de seguidors.

Els sistemes polítics i econòmics generen inestabilitat i conflictivitat

Els països islàmics tenen diferents sistemes de govern, però a la majoria, i en particular als estats àrabs, es tracta de **governos autoritaris** que tenen el suport de l'exèrcit. Alguns països, com l'Àrab Saudita i l'Iran, són teocràcies, on les lleis es basen en l'Alcorà i els religiosos ocupen càrrecs en el govern. Com que no hi ha autèntiques democràcies, no es respecten les llibertats ni els drets fonamentals de les persones, sobretot els d'alguns col·lectius, com el de les dones.

Altres problemes són l'endarreriment **de les economies** dels països que no són rics en petroli i gas; una enorme **dependència de la tecnologia exterior** i els **grans contrastos socials** entre una majoria amb escassos recursos i una minoria molt rica, vinculada als llocs de poder.

Els nacionalismes i les oligarquies locals amb el suport dels països occidentals, així com l'experiència guerrillera en alguns conflictes, ha provocat l'aparició de corrents extremistes de caràcter religiós, els fonamentalismes. Són moviments que creuen que s'ha de retornar als principis de la fe com a únic camí per superar els problemes econòmics o socials, recuperar el prestigi perdut i posar fi a la dominació estrangera. Els grups fonamentalistes més extrems defensen el recurs a la violència i el terrorisme per aconseguir-ho. La població, principalment els joves, demanen canvis. El 2011 van esclatar protestes populars a favor del progrés i la democràcia (**Primavera Àrab**). Van començar a Tunísia i es van estendre per gran part del món àrab (28).

28. Imatge de la protesta popular anomenada Primavera Àrab.

PARA ATENCIÓ

Moltes vegades es confonen els termes àrab, musulmà i islamista. Àrab s'aplica als habitants de la península d'Àrabia i a les persones de l'ètnia que l'habiten. **Musulmà** és la persona que professa la religió de l'islam, de manera que no tots els musulmans són àrabs. De fet, gairebé el 80 % dels musulmans no són àrabs. La paraula **islamista** fa referència a l'integrisme musulmà, que defensa la immobilitat de la doctrina tradicional. Per això, cal distingir clarament entre musulmà i islamista, ja que molts musulmans no són islamistes.

CLAUS PER ESTUDIAR

- Defineix àrab, musulmà, islamista i fonamentalisme.
- En quines tres branques es divideix l'islam?
- Quins són els problemes polítics, econòmics i socials més importants que tenen els països islàmics?

Pensa. Si s'uneix política i religió, com pot la religió condicionar la política?

UTILITZA LES TIC. Investiga en què es diferencien concretament sunnites, xiïtes i kharigites.

Imatge 12. Com reflectir les relacions de poder entre cultures en context colonial?

No tots els relats sobre la colonització fan una reflexió d'aquest fenomen des de la perspectiva cultural. L'exemple escollit fa una descripció de l'explotació colonial europea a diferents continents mostra els efectes d'aquesta sobre la població autòctona, incloent reflexions sobre la dominació racial, el supremacisme i l'aculturació.

1. La perspectiva multicultural valora a totes les cultures des d'un plaò d'igualtat, i considera que no es poden valorar altres cultures des del propi sistema de valors, perquè seria una valoració etnocèntrica, i per això defensa el relativisme cultural. La perspectiva intercultural, en canvi, es basa en la consideració que no totes les manifestacions culturals són acceptables per se, sinó que hi ha d'haver uns mínims, relatius al respecte de la dignitat de les persones i els drets humans, i en certa forma, reivindica una mirada a les altres cultures des del punt de vista dels propis valors.

Les imatges humanitzen a les persones colonitzades.

Reconeix efectes negatius de la colonització, com la desaparició de la organització social indígena, la imposició de fronteres artificials i l'aculturació.

Denuncia la visió de supremacia blanca basada en el Darwinisme.

2 L'explotació colonial

2.1. Formes de dominació colonial

La dominació colonial es va dur a terme sense tenir en compte els interessos i les necessitats de la població autòctona.

La situació geogràfica d'una colònia o els recursos econòmics que posseïa eren factors que en determinaven la gestió i l'administració.

Els governs europeus van establir diverses formes de domini colonial, segons la manera d'explotar els territoris:

- **Colònies de poblament.** Són aquelles en què es van instal·lar grans contingents d'immigrants europeus per tal d'explotar la terra i desallotjar els indígenes, tal com va ser el cas dels territoris metropolitanos o els dominis.

- **Colònies d'explotació.** Són aquelles en què es van instal·lar grans empreses, funcionaris o militars per tal d'explotar els recursos naturals (mines), tal com va passar a les colònies i als protectorats.

També es va utilitzar el sistema de concessions, zones que el govern autòcton llogava a potències europees per cedir els seus interessos comercials.

Quines van ser les principals formes de dominació colonial?

- **Colònia.** Territori dominat administrativament, militarment i econòmicament per una nació estrangera. El govern autòcton era dependent del governador de la metròpoli.

Per exemple, el Congo Belga, territori que va perdre la seva sobirania com a país colonitzat.

- **Protectorat.** Territori la riquesa i la política exterior del qual estaven controlats per un Estat. El govern, format per autoritats locals, gestionava qüestions de política interior.

Van ser els casos de la Gran Bretanya sobre Egipte, o d'Espanya i França sobre el Marroc.

- **Territori metropolità.** Territori considerat una prolongació del país colonitzador, els habitants del qual estaven representats a les institucions de la metròpoli.

- **Domini.** Territori els habitants del qual van obtenir un cert grau d'autogovern malgrat la dependència de la metròpoli, que controlava àmbits com la política exterior.

Per exemple, els dominis britànics a Austràlia i al Canadà.

2.2. Conseqüències del colonialisme

Les conseqüències més importants del colonialisme van ser:

- **Econòmiques.** Les colònies van mantenir una relació de **dependència econòmica** respecte de la metròpoli, ja que es van convertir en proveïdors de primeres matèries i compradors dels productes manufacturats.

Pel fet que tenien obstaculitzada la industrialització, les colònies es van veure obligades a comprar transformats els mateixos productes que anteriorment havien venut a baix preu.

- **Polítiques.** La metròpoli va tenir el domini polític i administratiu de la colònia. Des d'Europa, els mandataris van crear fronteres artificials que van separar o bé barrejar pobles i cultures.

Les divisions van desestabilitzar nombroses regions d'Àfrica en les quals, des d'aleshores i fins a l'actualitat, se succeeixen enfrontaments armats.

- **Demogràfiques i socials.** La colonització va ocasionar la desaparició de l'organització social indígena i la imposició d'una nova classe dirigent formada per diplomàtics, comerciants i funcionaris europeus.

- **Culturals.** El domini militar, econòmic i cultural va originar la pèrdua de la identitat dels pobles colonitzats, ja que es va imposar la **cultura occidental** en els costums, les creences, els valors culturals i la llengua.

- La difusió de la religió cristiana a l'Àfrica va desplaçar els cossos locals que hi havia anteriorment. La missió evangelitzadora de la religió s'utilitzava com a sinònim de civilitzar.

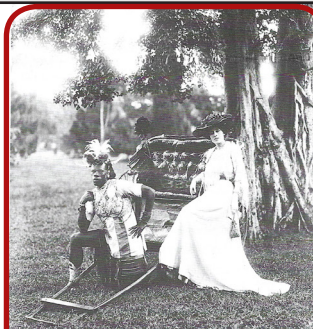
Activitats

7. Quines conseqüències va tenir l'expansió colonial per als països colonitzadors? I per als països colonitzats?

8. Observa les imatges sobre la presència europea als territoris colonitzats i descriu-les.

- Quins van ser els principals interessos dels europeus?
- Quin efecte va tenir sobre la població local la presència europea?

9. De quina manera els europeus van explotar econòmicament les seves colònies?

■ Els Estats europeus van aplicar la teoria del darwinisme social, que afirmava la supervivència dels individus més aptes, per a justificar la superioritat de la seva cultura.

■ La difusió de la religió cristiana a l'Àfrica va desplaçar els cossos locals que hi havia anteriorment. La missió evangelitzadora de la religió s'utilitzava com a sinònim de civilitzar.

10. Defineix els termes següents: colònia d'explotació, colònia de poblament, població autòctona i sistema de concessions.

11. Redacta un breu informe sobre l'explotació colonial de les potències europees. Hi han d'aparèixer les expressions següents.

explotació econòmica - imposició cultural
domini polític - fronteres artificials
immigrants europeus - recursos naturals

— Creus que actualment existeixen territoris colonitzats? Justifica la resposta.

Fa relacionar amb el colonialisme actual.

Per acabar d'incloure la perspectiva intercultural es podria...

- Fer notar la desigualtat de poder que transmeten les imatges entre colonitzadors blancs i les altres poblacions, i preguntar com això els fa sentir i què els fa pensar.

- Reflectir com la convivència entre cultures diferents ha generat noves expressions culturals mestisses.

Imatge 13. Com tractar els reptes de la convivència intercultural?

La convivència de persones de diferents cultures, com tota convivència entre persones diferents, implica un repte alhora d'articular la relació entre grups. Al llarg de la història, han existit molts moments de relació entre diferents cultures, amb diferents models. L'exemple escollit mostra la convivència entre cristians, musulmans i jueus a la Corona d'Aragó als s.XIII i XIV i permet relacionar amb els models de convivència actuals a la nostra societat.

#4 Perspectiva intercultural

Reflecteix que els musulmans i els jueus portaven decennis vivint al país amb un rol econòmic i social rellevant, que es tractava d'una societat diversa.

Ressalta el caràcter majoritàriament pacífic de les relacions.

Sessió 5. Coexistim, convivim o ens convenim?

5.1. Llegeix atentament el següent text, i respon a les preguntes que hi ha a continuació.

La "naturalesa multiètnica de la península ibèrica de l'edat mitjana" es pot considerar com un exemple de convivència, de coexistència o de conveniència?

Durant el període inicial de la conquesta, en el segle XII, als musulmans que es rendien se'ls permetia marxar amb tots els seus béns o viure sota el domini cristià amb seguretat i llibertat. La majoria de la població es quedava com a súbdits del rei cristià. Per això, en aquest període d'expansió cristiana les minories religioses (musulmans i jueus) van ser incorporades al sistema econòmic, social i administratiu. Va ser un període d'equilibri relatiu entre els tres grups culturals.

Musulmans i jueus participaven de la vida econòmica i social de la Corona d'Aragó en una àmplia gamma d'activitats i professions.

Al llarg del segle XIII es posaren poques traves a la professió per a membres d'una minoria. De fet, jueus i musulmans exercien una àmplia varietat de professions. A més de l'agricultura es dedicaven a l'artesania i al comerç, a establir operacions comercials nacionals i "internacionals" i al préstec, a les professions liberals (metges, per exemple) i fins i tot feien de soldats, en activitats que podien arribar a simultanejar.

En l'imaginari popular la història de jueus i musulmans es veu com una sèrie de pogroms (atacs als jueus), massacres i conversions forçoses. Però en el segle XIII, hi va haver relativament pocs incidents violents.

Les relacions relativament pacífiques entre els diferents grups religiosos de la Corona d'Aragó dels segles XIII i principis del XIV van ser el resultat d'un cert equilibri social -musulmans, cristians i jueus eren grups diferents, emperò participaven fins a cert punt a la mateixa societat. Els membres de les minories no es distingien a simple vista dels cristians. És més, la pràctica de professions similars i la participació en les mateixes activitats econòmiques i en mercats locals facilitava la comunicació i l'entesa. Tot i que cada grup mantenia les seves característiques, l'absència de barreres, incloses les lingüístiques, fomentava l'existència d'un sentit de comunitat entre tots els súbdits de la Corona. En moltes circumstàncies jueus, musulmans i cristians del mateix nivell econòmic es podien identificar tant o més entre ells que amb els seus germans pobres.

La relació entre cristians, musulmans i jueus en la Corona d'Aragó, com en moltes altres situacions similar a la resta d'Europa i fins i tot en l'actualitat, estava basada sobretot en la percepció d'utilitat d'uns grups envers els altres. No era res més, ni res menys, que un cas de conveniència.

A partir de la segona meitat del segle XIV, es va iniciar un període de trastorns que modificà les relacions entre majories i minories, i que posà en marxa una dinàmica que acabaria per portar a la desaparició de la societat multicultural, cosa que va canviar l'equilibri cultural i va fer que el segle XV es caracteritzés per la persecució, les conversions forçoses i l'exili.

a) En quins segles està situat aquest text?

b) Què és per a tu la **coexistència**?

c) Què és per a tu la **convivència**?

d) Què és per a tu la **conveniència**?

e) 🌟 Actualment, en la teva localitat o barri, què penses que es produeix: coexistència, convivència o conveniència? Per què?

f) 🌟 Segons la teva opinió, quina d'aquestes tres situacions és la millor? Per què?

Per acabar d'incloure la perspectiva intercultural es podria: Incorporar relats i imatges de persones de les diferents cultures, per a humanitzar-les.

Fa reflexionar sobre els encerts i els reptes la convivència pacífica entre diferents cultures.

Per saber-ne més...

Generalitat de Catalunya. *Educació intercultural: conceptes bàsics*. Barcelona:

Generalitat de Catalunya (2018). *Orientacions sobre el tractament de la igualtat de gènere i la diversitat cultural en el material didàctic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Merrifield, Merry i Wilson, Angene (2005). *Social Studies and the World. Teaching Global Perspectives*. Maryland: National Council for the Social Studies.

Ortiz, Alexander; Arias, María Isabel; Pedrozo, Zaira (2018) Hacia una pedagogia decolonial en/desde el sur global. *Revista de nuestraAmérica*, v.6, nº12, pp-195-222

UNESCO (2017). *15 Claves de Análisis para Apuntalar la Agenda Educativa 2030*. Paris: UNESCO.